

сами о собі ■
сами о себе ■
самі про себе ■
самі пра сябе ■

samiosobie

місячник społeczno kulturalny /191/ październik 2024

Святой священномучениче Отче Максиме моли Бога о нас

«Святой священномучениче Максиме – православіе жыє» – повіл Блаженнійший **Сава**, Митрополита Варшавській і цілої Польщі, одкликуючы ся до славных слів о. Максима Сандовича: *Да жывет Святая Русь і Святоє Православіє*, котры тот вырुक в моменті мученичой смерті в 1914 році. «І буде жыло, бо Ты дал добрый примір для народу, з котрого єс ся выводил» – продолжал Блаженнійший Сава.

■ Торжества в памят лемківского святого проходили 5 і 6 вересня/септембра 2024 р. в катедральной церкви св. Тройці в Горлицях. *Святой священномучениче Отче Максиме, моли Бога о нас* – слова молитвы щыро возносили чысленні збраны полонныкы і духовны з архіереями. А голос той молитвы, міц гейбы дзвін, розходил ся по мурах святыні.

Того рока минуло точно 110 років од смерті священномученика Максима Горлицкого та 30 років од причысліня го до

лику святых. Горлицкы торжества были повязаны з празднуваньом 100 річниці отриманя автокефаліі православном церковом в Польщі, зато святкуваня были тым барже символичны і мали велику вагу.

Божественну літургію в пятницю 6 вересня/септембра очолювал Блаженнійший Сава. Ведно з ним служыли Высокопреосвященный **Авель**, архієпископ Люблиньскій і Холмскій, Высокопреосвященный **Георгій**, архієпископ Вроцлавскій і Щеціньскій, Высокопреосвя-

щений **Паісій**, архієпископ Перемишльській і Горлицькій, Преосвященный **Афанасий**, єпископ Лодзінській і Познанській, Преосвященный **Павел**, єпископ Гайнівській, Преосвященный **Андрей**, єпископ Супрашльській та Преосвященный **Варсонофій**, єпископ Семятицькій. Присутны были духовны перемишльско-горлицькой епархії та священники дальшых епархій.

Програм праздника зачал ся уж попереднього дня рано літургію о 5.00 год. в церкві Покровы Пресвятой Богородиці в Ждыни, одкале вышло парудесятособове піше полонничество до Горлиц. Пак полонники перешли через Гладышів, Маластівску Магуру, Прислоп, Новицю, Білянку, Шымбарк і Ропицю Польску, жебы о 17.00 год. взяти участ во Всеночній. Вечерне богослужыня прикрасил спів хору «Клірос» Єпархіяльного Осередка Православной Культуры «Ельпіс» в Горлицях, під дирекціюм о. прот. **Ярослава Грича**.

Блаженнішого Саву особисто привитал голова міста Горлиці, бургомайстер **Рафал Кукля**. Од імени вшитых мешканців міста высловил він радіст з проходячого праздника. «Тішыме ся, што так красне торжество, сто років отриманя автокефалиі Православном Церквом в Польщы, може проходити в нашым місті» – повіл бургомайстер.

Од імени Парохіяльной Рады ерархів привитал **Любомир Колтко**, зас з особливима прохальныма словами опікы звенрул ся до ерархів **Фома Болех** з Братства Православной Молодежы. «Просиме Вас, Дорогы Владыкы, о молитву предовшыткым за нас, молодых люди, жебы сме до кінця наших днів могли выполнати тестамент свящ. Максима, што го выголосил цілому світу: най жыє Святе Православия і Свята Русь» – попросил молодой Ждынян, Фома.

Торжественну літургію одспівал катедральний хор горлицькой церкви під дирекціюм дяка **Анатолія Геты**.

На свято пришли і представники інчых конфесий та представники власти. Был присутный польській римокатолицькій духовный о. **Ян Вонтроба**, єпископ Рязівській, ведно з духовныма та польскокатолицькій духовный о. **Антний Норман**, єпископ краківско-ченстоховской епархії Польскокатолицького Костела, з духовныма.

Парляментарны власти репрезентувала посланкыня **Барбара Бартусь**. В імени малопольского воеводы на святі участный был **Станіслав Кашык**, полномічник до справ спілпрацы з єдиницями територіяльного самоупрауду і представниками локальных середовиск малопольского воевідства. Горлицькій повіт репрезентувал ведучый Рады Повіту **Кжыштоф Загурскій**.

Присутны были і представники Повітовой Коменды Поліції, Надлісництва Горлиці, а особливим гостьом был **Збігнєв Фельчыньскій** – мастер людвісарской штуки.

По євангеліі о. **Юрий Мокрауз** одчытал переслания Св. Собору Єпископів з нагоды ювілею 100. річниці автокефалиі ПАПЦ, а на

закінчыня митрополита Сава вручыл на тоту памятку нагороды.

Архієпископ Паісій отримал ювілейну панагію та ордер св. Рівной Апостолам Маріі Магдалины I ступени.

Ордер св. Маріі Магдалины II ступени з прикрашынями отримал о. митр. **Роман Дубец**, місцевый парох, дальше нагороджены были іщы о. митр. Юрий Мокрауз і о. митр. **Андрій Грич**, які отримали ордер св. Маріі Магдалины II ступени, а ордеры св. Маріі Магдалины III ступени отримали: о. прот. Ярослав Грич, імость **Мирослава Дубец**, імость **Марія Грич** та Хор Катедры в Горлицях.

Попри церкви запрезентувана была принагідна выставка посвячена 100-літю автокефалиі ПАПЦ та 30. річниці канонізації св. Максима Горлицького, зрыхтувана через Єпархіяльний Осередок Православной Культуры «Ельпіс» в Горлицях.

В своїм слові по закінчыню літургіі Блаженный Сава бесідувал головні о значыню священномученика Максима для вірных Лемковины, припомнил тіж першых апостолів Славян.

«Дал єс примір вірности Христовій вірі, котру отримал єс од своїх предків (...). Братя Кірил і Мефодий принесли гев віру і роз-

повсюдили ей. Православна віра пішла по тых горах, котры співали даючи Богу хвалу, і через своїх учеників – віра перетырвала».

Св. Максим Ґорлицкій
(1886-1914)

О. Максим Сандович вродил ся 1. лютого/февруара 1886 р. в Ждыни, на Лемковині, в родині грекокатолицкого дяка місцевої парохії – **Тимофія Сандовича**. Ходил до шкіл в Ґорлицях, Яслі і Новым Санчы, а пак нашол ся в василиянськом монастырі в Крехові. Заведений низкым рівньом релігійного жытя монахів, перешол на православя і остал послушником в Почаївській Лаврі. Потім, благословльньом волянського архієпископа **Антонія**, вчыл ся в жытомирській духовній семінарії, а по ей скінчыню, оженил ся з **Пелягієм Григоруком** і, уж як священник, вернул на Лемковину служыти до села Граб, котрого жытелі перешли на православя по конфлікті з місцевым грекокатолицкым парохом.

В тым часі, напружены реляції медже Російом і австро-мадярском державом были ефектом того, же староруска, або русофільска орієнтація Русинів асоціювала ся лем зо шпіонуваньом для Росії. Така атмосфера была підсилювана і українськым сепаратистичным рухом перелому XIX/XX ст., полученым з українізаційном і латинізаційном політиком товдышніх грекокатолицкых ерархів галицкой епархії. На Лемковині наступны села зачали переходити на православя, што для Русинів являло ся обороном перед явном українізаційном політиком зо стороны грекокатолицкых ерархів.

Од моменту одправління першого богослужыня, зачынают ся переслідуваня о. Максима зо стороны австрийскых власти. Перше фінансовы кары, потім арешты, аж, вкінци, в марци 1912 р. остае

він перевезений до львівской вязниці і суджений враз з трьома товаришами: Семаном Бендаюком, о. **Ігнатийом Гудимом** і **Васильом Колдром** за пошырюваня царославя і православя та діяня, як аґент, для Росії. Судова розправа тягне ся 2 рокы і кінчыт ся рішыньом: невинный.

Зачынат ся Велика Война і час переслідувань Русинів. Австрийскы власти початком вересня/септембра організуют концентраційный лаґер для Русинів. В тым часі зас остае арештуваний о. Максим Сандович і, враз з вітцьом Тимофієм, осаджений в Ґорлицкій вязниці, де долучыла до них жена священника – Пелягія.

Рано, 6. вересня/септембра 1914 р., отця Максима ставляют перед стіном і, накрисляючи на груди крейдом пункт, де находит ся серце, стріляют. Священник падат на землю, а австрийскы еґзекуторы підходят до конаючого і стріляют в голову.

Тіло о. Максима закопано під плотом Ґорлицкого цмонтера, аж в 1922 р. Тимофія Сандович постарал ся о перенесіня го на цмонтір до родинной Ждыні.

14. вересня/септембра 1914 р. першым транспортом вывозят бременну жену Пелягію і вітця Тимофія до концентраційного лаґру в Талергофі, де 17. лютого 1915 р. родит ся хлопец, названий по няню – Максим (тіж остае православным священником і служыт даякій час на Лемковині).

Культ о. Максима розповсюджат ся по цілій Лемковині, будучы символом русиньскых ідей і найславнійшом з жертв І світової войны. Його фотоґрафії вміщаны сут помедже іконы, чого наслідтвом ест причысліня го в 1994 р. – в 80. річницю смерти – до лику святых Польском Православном Автокефальном Церквю.

Наталія Малецка-Новак
za lem.fm (10.09.2024, Вісти)

Нікіфар Поўначы з Дубна

Чалавек, якога шмат людзей не разумела. Мастак інвалід, які нарадзіўся ў невялікай падляшскай мясцовасці. Нікіфар спад Чорнай Ганьчы. Цімафей Мусько вядомы таксама як Тімошка. На жаль былы жыхар вёскі Дубна, што ў гміне Боцькі, вядомы толькі некаторым.

Падляшскі Нікіфар нарадзіўся ў глыбокай Расіі пад час бежанства. Ягоная сям'я трапіла ў вёску Манастырск. Мама з дзяцьмі вярнулася на Падляшша ў 1920 годзе, без бацькі, які загінуў на вайне. Дзеці былі вымушаныя дапамагаць маме ў гэтай цяжкай сітуацыі і працаваць на гаспадарцы. Цімафей хутка падрас. Ад малага цікавіўся мастацтвам.

Аднак у хаце Муськаў здарылася вялікая трагедыя. Ніхто да канца не ведае, якім чынам

Спектакль «Тімошка вядомы і невядомы» ў белавежскім скансэне

Тімошка стаў інвалідам. Вядома толькі, што вельмі любіў плаваць у рацэ Нурэц. Адноўчы вярнуўся з купаньня іншы. У яго быў паралізаваны правы бок цела. Сям'я не магла зразумець, што здарылася з хлопцам, які не мог ужо гаварыць цэлымі губамі. Хвароба паступова пакрывала ўсё цела.

Тімошка аднак не здаваўся. Далей быў гэтым вясёлым, жывым чалавекам і не пакідала яго цікаўнасць да мастацтва. Аднак

цяпер шмат людзей глядзела на яго як на чалавека хворага і іншага. Ці гэта перашкаджала будучаму мастакові? Цяжка сказаць.

Пасля вайны, за намовай гарадскіх мастакоў, якія будучы ў Дубне заўважылі талент хлопца, Тімошка пайшоў вучыцца ў мастацкую школу ў Любліне. Вучыўся там каротка, аднак пасля вяртання ў родную вёску яго мастацкія здольнасці значна палепшыліся. Чаму не мог застацца ў Любліне? Усё праз інваліднасць. Ён дрэнна сябе з гэтым адчуваў у вялікім горадзе.

І так Цімафей вярнуўся ў Дубна. Вёў гаспадарку, гадаваў кароў, свіней, авечак, каня. Часам хтосьці яму краў жывёлу ці колы ад фурманкі. Ён быў вельмі гэтым засмучаны і не мог зразумець, што людзі могуць так сябе паводзіць – успамінае **Мікалай Сэльвэсюк** і сусед **Ян Барташук**.

Іншыя жыхары вёскі расказвалі, што Тімошка летам вельмі любіў маляваць. Найчасцей рабіў гэта на панадворку, абапіраючыся на бярозу. Людзі з Боцькаў бачылі яго на аўтобусным прыпынку з пэндзлікам у руках.

З-за сваёй хваробы Тімошка не мог знайсці жонкі, хаця вельмі хацеў мець шчаслівую сям'ю. Усе дзяўчыны адварочвалі галовы ад яго, з-за інваліднасці. Мару пра сям'ю можна заўважыць у творчасці. Адзін з малюнкаў гэта амбіграм, на якім ёсць прадстаўленая маладая прыгожая дзяўчына. Пад гэтым вобразам надпіс: ХАЧУ ВЫЙСЦІ ЗА МУЖ. Чаму гэты малюнак непаўторны? Калі павернем яго на 180 градусаў, мы ўбачым

стомленую, старэйшую жанчыну, а пад ёй словы: Я ВЫЙШЛА ЗА МУЖ.

Пасля смерці мамы, Тімошка стараўся жыць самастойна, але з часам аказалася, што сам не справіцца з гаспадаркай. Адноўчы ў лютым Тімошку забралі ў

Obrazy Tymoteusza Muški: *Cerkiew Prządki*

Дом сацыяльнай дапамогі ў Сувалках. Чыноўнікі палічылі, што гэта лепшы выхад для хворага чалавека. Тімошка ў Дубна так і не вярнуўся.

І толькі на Сувальшчыне мужчына прадэманстравалі мясцовым жыхарам свой жывапісны талент. Тут засвяцілася яго ясная зорка, як мастака–прымітывіста. Талент жыхара Дома сацыяльнай дапамогі адкрыла **Ядвіга Блашчык-Юрконіс**, якая добра зразумела свет Тімошкі. То тут у Сувалках стаў ён вядомым мастаком. З таго часу ягоныя творы пачалі трапляць ў многія прыватныя калекцыі і музеі. З часам пачаў ён удзельнічаць у жывапісных пленэрах. За малюнкі

людзі часта расплачваліся з Тімошкай цыгарэтамі, якія ён вельмі любіў курыць.

Цімафей Мусько хацеў быць пахаваны ў сваёй роднай вёсцы. Памёр ў 1985 годзе ў Вэнгажэве, а ягонае цела перавезлі ў Дубна на мясцовыя могілкі. Пра жыццё і творчасць Нікіфара Поўначы стварыліся фільмы, рэпартажы і кніжкі. Аднак няшмат дзе ўспамінаецца пра тое, адкуль паходзіў Тімошка.

З таго забыцця захацела вывесці свайго земляка група людзей з роднай вёскі. На аснове яго жыцця стварыла спектакль «Тімошка вядомы і невядомы», які меў ужо прэм'еру і некалькі паказаў (у тым ліку 17 жніўня г. г. ў белаежскім скансэне). Спектакль незвычайны тым, што шмат акцёраў яшчэ памятае героя. Гэта яго суседзі і сябры. Сваімі сіламі паказалі яны незвычайную персону.

Рэжысёр спектакля, **Галена Алексюк**, настаўніца, жыхарка суседняга з Дубнам Нурца, сказала, што сцэнар пачала пісаць па-польску. Аднак зразумела, што гэта гучыць ненатуральна. Роднай мовай Тімошкі была руская, падляшская. На гэтай мове гавораць акцёры.

Дык спектакль мусіць быць такі! Недаацэнены Нікіфар Поўначы можа знойдзе сваё месца сярод масавай свядомасці Падляшша. Спектакль кранальны і прымушае задумацца. Ён паказвае сельскага мастака такім, якім ён быў на самой справе. Чалавек, які хацеў быць зразумелым, але жыццё ставіла на яго дарозе перашкоды.

Поўны тэкст спектаклю, напісанага по-своёму, выдадзены быў спецыяльнай кніжкай «Тімошка вядомы і невядомы», дзе знайшлася таксама падборка карцін і малюнкаў мастака з Дубна.

Максім Фіонік, фота аўтара
wikipedia.org

Dwór w Topolanach

Topolany są uroczą miejscowością, położoną w gminie Michałowo. Piękna drewniana cerkiew z XVIII wieku oraz drewniane domy z ogródkami nadają jej charakter „pachnący” dawną wsią. Na tablicy informacyjnej czytamy, że wieś założono w hrabstwie Zabłudów po 1674 roku. Jest też informacja o tragedii z 1812 roku, kiedy to wieś spłonęła i większość mieszkańców została wymordowana przez wojska francuskie. Kolejną tragedią była epidemia tyfusu i cholery w latach 1855-1860. Jest też o bieżenstwie i obu wojnach.

Jednak brakuje informacji o dworze w Topolanach i rodzinie **Chrzanowskich**. Zwłaszcza o **Tadeuszu**, który był inżynierem dróg i mostów. Działał na terenach Królestwa Polskiego i Imperium Rosyjskiego. Pracował przy budowie i eksploatacji linii kolejowej Petersburg-Moskwa. Między innymi przy mostach przez rzeki Werebię i Sławiance. Najbardziej znaną jego pracą jest zaprojektowany przez **Stanisława Kierbedzia** żelazny kratowy most przez Wisłę w Warszawie. Kierował budową kolei Warszawsko-Terespolskiej i zaprojektowanego przez siebie czteroprzęsłowego żelaznego mostu przez rzekę Bug. Był uznanym autorytetem z zakresu mechaniki budowlanej i mostownictwa. Ten niezwykle zdolny i pracowity człowiek urodził się w 1822 roku w Topolanach. Tam też zmarł w 1892 roku i spoczął na cmentarzu w Zabłudowie.

Tadeusz Chrzanowski był synem ziemianina i właściciela Topolan **Kazimierza**. Ożenił się z pochodzącą ze szwedzkiej arystokracji **Elżbietą** z domu Nobel. Elżbieta była najprawdopodobniej wyznania prawosławnego. Mieli syna i trzy córki. Córka **Maria** była znaną malarzką. Zgodnie z wolą matki została wychowana w prawosławiu. Studio-

wała rysunek w latach 1874-1878 u **Wojciecha Gersona** w Warszawie i malarstwo w Monachium. W roku 1878 wystawiła swoje obrazy w warszawskiej Zachęcie. Wyszła za mąż za **Konstantego Gażycza**, ich syn zmarł w dzieciństwie. Przyjaźniła się z **Anną Bilińską-Bohdanowiczową**, którą poznała w Warszawie w pracowni Wojciecha Gersona. W 1900 roku owdowiała i wyjechała do siostry **Janiny Kosińskiej** do Krakowa. Rok później przeszła na katolicyzm, a w 1906 roku wstąpiła do klasztoru sióstr Nazaretanek w Rzymie. Od tego czasu swoje obrazy podpisywała „Siostra Pawła z Nazaretu”. W

Nagrobek Tadeusza Chrzanowskiego

Присуджено Підляську науково-літературну нагороду за 2024 рік

latach 1908-1919 była przełożoną klasztoru sióstr Nazaretanek w Grodnie. Tam spędziła ostatnie lata życia i tam zmarła w 1935 roku.

Z Topolanami i rodziną Chrzanowskich wiąże się historia z moich rodzinnych Szastał.

31 października 1903 roku mieszkaniec Szastał **Fiodor Wasiliew Wawulski** zakupił ziemię z majątku Topolany. Kupiona część należała do **Elżbiety Bilińskiej** z domu Chrzanowskiej, córki Fadięja, czyli Tadeusza Chrzanowskiego. Wraz z Fiodorem Wawulskim ziemię od Elżbiety Bilińskiej kupili **Iwan, Michał, Jemilian Osipow** i **Aleksander Pantelejmonow Weremiejuk, Warlaam Iwanow** i **Jewdokim Fiodorowicz Czerniakiewicz, Dionizy Iwanow** i **Jewdokija Karpowna Szczurewski, Pantelejmon Iwanow Busłowicz** oraz **Arsenij Antonow** i **Paweł Francew Paszkiewicz**. Sądząc po nazwiskach byli to mieszkańcy wsi mieszczkańskich Szastał, Stryk i Augustowa.

Najprawdopodobniej Fiodor Wasiliew Wawulski zamieszkał w Topolanach, bowiem od czasu zakupu majątku nie był już notowany w Szastałach. Ostatnio udało mi się odnaleźć nazwisko Wawulski na cmentarzu w Michałowie. Może to być rodzina dawnego mieszkańca Szastał. Na razie jeszcze nie jestem pewna tych domysłów.

Grób Tadeusza Chrzanowskiego znajduje się na zabytkowym cmentarzu św. Rocha w Zabłudowie. Wiele jest niewiadomych związanych z Topolanami. Może uda się przynajmniej niektóre wyjaśnić.

Iwona Zinkiewicz
fot. autorka

4 вересня 2024 р. Капітула Підляської науково-літературної нагороди на своєму засіданні прийняла рішення про присудження Підляської науково-літературної нагороди за 2024 рік. Лавреатами стали: категорія «Художня творчість» Єлизавета Томчук, категорія «Самоврядна діяльність» д-р Микола Хроль.

Метою Підляської науково-літературної нагороди є промоція української мови та культури Підляшшя шляхом вшанування та нагородження людей, які відіграють важливу роль у функціонуванні, збереженні, дослідженні та розвитку української культури та мови Підляшшя. Нагорода була заснована у 2022 р. Підляським науковим інститутом та Союзом українців Підляшшя. Була вже присуджена двічі – у 2022 та 2023 рр., загалом нею нагороджено досі 8 осіб. У 2024 р. Підляська науково-літературна нагорода була присуджена втретє.

ЄЛИЗАВЕТА ТОМЧУК – засновниця та багаторічна керівниця українських мистецьких колективів на Підляшші, вчителька української мови та музики, аніматорка українського культурного життя в регіоні. Є засновницею і художнім керівником Українського ансамблю пісні і танцю «Ранок», який став культурною візитівкою українського середовища Підляшшя та міста Більськ і є лауреатом багатьох премій і фестивалів у Польщі та за кордоном. Є. Томчук керує також з 1995 р. українським фольклорним ансамблем «Родина» в Дубяжині та українським дитячим гуртом «Сонечко», який діє при дитячому садочку № 9 «Лісова

поляна» в Більську. Є авторкою або редакторкою кількох видань. Вона також є автором статей про фольклор і музичну культуру Підляшшя. Проводила також етнографічні дослідження на Північному Підляшші. Вона підготувала кілька дисків, записаних ансамблями, якими керує. Була художнім керівником та організатором багатьох фестивалів української культури та пісенних конкурсів на Підляшші.

Єлизавета Томчук є однією з ключових постатей українського культурного життя Північного Підляшшя. Має чудову музичну майстерність та глибоке знання фольклору і музичних традицій Підляшшя на загальноукраїнському тлі. Майже тридцять років керує українськими художніми ансам-

блями на Підляшші та анімує українське культурне життя регіону. Вона виховала багато поколінь дітей та молоді в любові до рідної культури, мови, пісні. Усе своє професійне та громадське життя присвятила діяльності, спрямованій на збереження, дослідження та розвиток української культури Підляшшя.

Д-р Микола Хроль – ветеринар, діяч місцевого самоврядування, один із лідерів українського життя на Північному Підляшші. Людина з великим авторитетом серед мешканців Більська та Більського повіту. Заангажувався в діяльність місцевого самоврядування вже на початку 90-х років ХХ ст., коли воно відродилося в Польщі. У перших демократичних самоврядних виборах у 1990 р. став радним Ради Міста Більськ зі списку Русько-Українського виборчого комітету міста Більськ Підляський. Згодом був обраний радним Ради Міста Більськ також у 1998 та 2002 рр. Як представник українського середовища Більська у 1998-2002 рр. був заступником голови Ради Міста Більськ. Став одним із лідерів української громадськості Підляшшя. У 2000-2005 роках був заступником голови Союзу українців Підляшшя, найбільшої української організації в регіоні.

Микола Хроль – одна із найвідоміших і найавторитетніших постатей українського середовища Підляшшя. Представник

покоління українців Південного Підляшшя, яке мало травматичний досвід депортації під час акції «Вісла», проте зберегло свою українську ідентичність та прив'язаність до Православної Церкви. Відіграв вагомий роль у розвитку ветеринарної справи на Більщині в період суспільно-економічної трансформації. Став одним із політичних лідерів українського середовища Північного Підляшшя в місцевому самоврядуванні наприкінці ХХ та на початку ХХІ століть. Відіграв важливу роль у розвитку українського життя на Підляшші зламу тисячоліть.

Нагороду присуджує Капітула, у склад якої увійшли особи, заангажовані у діяльність задля збереження та розвитку української мови і культури Підляшшя, вказані управами суб'єктів, що заснували Нагороду, тобто Підляського наукового інституту та Союзу українців Підляшшя.

Урочисте проголошення лауреатів та церемонія вручення Підляської науково-літературної нагороди на 2024 рік планується 6 жовтня 2024 р. в Більську на Підляшші.

Публічне завдання «Підляська науково-літературна нагорода» співфінансується із фондів Підляського воевідства.

za <https://www.pninstytut.org/prysudzheno-pidlyasku-naukovo-literaturnu-nagorodu-za-2024-rik/>

Pół wieku temu runął Dąb Jagiełły

W XX wieku był najbardziej znanym drzewem w Puszczy Białowieskiej. Po żubrze stanowił drugą atrakcją tego kompleksu leśnego. Większość przybywających do Białowieży wycieczek stawiała sobie za punkt honoru dotarcie do słynnego leśnego matuzalema. Niestety, po zwaleniu się w nocy z 30 na 31 października 1974 roku, sława dębu zaczęła przygasać, choć jeszcze do dzisiaj prowadzi do niego trasa turystyczna po rezerwacie ścisłym Białowieskiego Parku Narodowego. Powalony i rozkładający się około 400-letni staruszek stracił siłę przyciągania. Przypomnijmy historię tego drzewa z okazji 50 rocznicy zakończenia jego żywota.

*Pisali w gazetach:
Białowieski dąb Jagiełły
Nocą nawałniczą
Zakończył swój żywot.
Szkoda, że ja nie byłem
Na jego pogrzebie,
Nie słyszałem mów pożegnalnych
Dzieciotów,
Co go tyle lat leczyły,
Żubrów,
Co na nim ostrzyły swe rogi,
Dzików,
Co się jego żołędziami łakomiły,
Bocianów,
Które on lulał w swych ramionach,
Szloch ciężarówek,
Które go wiozły
Do tartaku.
Ja, homo politicus,
Prosiłem go niegdyś
By się podzielił wspomnieniem
O wiekach, co przeszły,
I wydarzeniach.
Pewno zapomnieli stary.
I teraz mu będą różni historycy
Wmawiać fakty urojone.
A on się troszczył by dookoła
Prawdy rosły żołędzie.*

Przełożył Piotr Stefanowicz
„Życie Literackie” (Kraków)
Nr 45 z 6 XI 1977 r., s. 11

Imię Jagiełły nadał dębowi w pierwszej połowie lat 30. ubiegłego wieku prof. **Jan Jerzy Karpiński**, ówczesny dyrektor Białowieskiego Parku Narodowego. Chcąc mieć pretekst do opowiedzenia o najdawniejszych dziejach Puszczy w trakcie oprowadzania po niej wycieczek, profesor wyszukał w rezerwacie stary dąb, pamiętający czasy, kiedy w białowieskich ostępach polował **Władysław Jagiełło**, gromadząc zapasy mięsa na bitwę grunwaldzką. Profesor uznał, że monarcha mógł przebywać w tym miejscu, tutaj bowiem znajduje się niewielkie wywyższenie terenu, nadające się do rozbicia obozowiska, a niedaleko przepływa rzeka Narewka, którą splawiano mięso ubitej zwierzyny do Płocka. Tak pojawił się Dąb Jagiełły!

O dębie prof. Karpiński pisał w 1937 roku: „Posiada bardzo grubą pień, lecz ma prawie zupełnie obłamane konary. Dąb ma 37 m wysokości i 1,80 cm średnicy – wiek kilkaset lat. W rozwidleniach jego konarów rosną młode świerczki, graby, jarzębiny oraz maliny. Obok leży konar obłamany przez burzę w 1935 roku. Konar posiada niesamowitą długość 29 metrów”.

Dąb z czasem stał się najważniejszym obiektem na trasie turystycznej, prowadzącej po rezerwacie ścisłym. Uwieczniano go często i chętnie na zdjęciach oraz taśmie filmowej. Fotka z dębem w tle stanowiła miłą pamiątkę z Białowieży. Stał się symbolem Białowieskiego Parku Narodowego.

Stan dębu zaczął niepokoić już w latach 50. Drzewo spróchniało od środka, pochyliło się. Wyszukano różne projekty ratowania cennego pomnika przyrody, m.in. chciano wypełnić wnętrze dębu gruzobetonem lub wzmocnić podłożę sztucznym korzeniem z cementu. Jesienią 1957 roku dąb badali profesorowie **Stefan Białobok** i **August Dehnel** oraz inżynierowie **Stanisław Kołupajło** i **Andrzej Kawecki**. Stan zdrowotny dębu uznano za bardzo zły. Rok później podobną opinię

przedstawili specjaliści z Zakładu Dendrologii i Pomologii PAN w Kórniku koło Poznania. Obradująca w 1960 roku Rada Naukowa BPN uznała, że dąb jednak należy pozostawić własnemu losowi. Decyzję tę motywowano zbyt wielkimi kosztami prac i przede wszystkim tym, że nie odpowiadają one charakterowi rezerwatu ścisłego.

Dąb zakończył żywot w tym czasie, kiedy nad Puszczą przetaczał się bardzo głęboki niż. Porywisty południowo-zachodni wiatr nisko pędził chmury, które osypywały i oblepiały wszystko mokrym śniegiem przy temperaturze poniżej zera stopni Celsjusza. Pochylony dąb runął na ziemię. Przyczyniła się do tego również mocno nasiąknięta wilgocią gleba, gdyż lato i jesień 1974 roku były mokre. Bezśnieżne lato natomiast sprawiło, że zielone liście na dębie utrzymały się do końca października.

Pierwszą osobą, która zauważyła zwalenie się dębu, był leśniczy **Waldemar Chwyć**, pracujący wówczas w muzeum. Powiadomił o tym

smutnym fakcie leśniczego **Jacka Wysmułka**. Z kolei autor tych słów jako pierwszy odnotował zdarzenie w prasie, dołączając do informacji zdjęcie ze zwalonym dębem, wykonane przez **Witolda Minkiewicza**.

Białowiescy przewodnicy pożegnali dąb 10 listopada 1974 roku. Przed bramą do rezerwatu została odtworzona z magnetofonu audycja wyemitowana tego samego dnia na antenie białostockiego radia. O historii dębu opowiadał reporterowi Jacek Wysmułek. Niebawem przewodnicy wykonali wokół dębu oryginalne ogrodzenie z uschniętych i złamanych konarów drzew.

Żołędzie wokół zwalonego Dębu Jagiełły zbierali uczestnicy wycieczek, które odwiedzały Białowieżę. Jedni z myślą o zasadzeniu „dzieci Jagiełłowych”, drudzy na pamiątkę. Doktorzy **Jerzy L. Olszewski** i **Stanisław Borowski** zebrali 10 sztuk żołędzi i wysadzili je w ogrodzie. Latem następnego roku mieli już dwa dąbki, z których jeden po paru tygodniach usechł. Ten, który się ostał, po ośmiu latach pieczołowitej opieki doktora Borowskiego, przesadzono do ogrodu przy Białowieskiej Stacji Geobotanicznej UW. Otrzymał imię „Jagiellończyk”.

Wizerunek dębu trafił na pierwszą w historii białowieskiego Koła Przewodników PTTK odznakę przewodnicką, zaprojektowaną w 1976 roku przez Jacka Wysmułka. Z kolei znany białoruski poeta **Maksim Tank** uwiecznił go w wierszu „Dąb Jagiełły”. Wiersz ten w polskim przekładzie **Piotra Stefanowicza** opublikowało „Życie Literackie” w 1977 roku. Także białowieski przewodnik **Mikołaj Patejuk** poświęcił najslawniejszemu dębowi Puszczy Białowieskiej krótki wierszowany utwór. W 1989 roku sylwetka Dębu Jagiełły trafiła na kartę pocztową oraz znalazła się na okolicznościowym datowniku i awersie medalu odlanego w brązie z okazji Wystawy Filatelistycznej Leśników „Środowisko – Las – Gospodarka” (Białystok – Suwałki – Wilno).

Piotr Bajko

На пляцы, дзе стаяла царква
святога Мікалая ў Мілейчычах

Пілігрымка Надзея да Міколы ў Мілейчычах

– Суша ў нас такая. А
на поўдні краіны патоп.

Дай, Божа, калі б мы
ля плошчы дзе стаяла
цудоўная царкоўка
святога Міколы, выкапалі
артэзіянскі калодзеж.

І была б адтуль
выратавальная вада.
А каля царквы зноў свяцілі
б ваду. Сёлета 22 мая
свяцілі, прыйшлі хрэсным
ходам ад Варварынскай
царквы, і бацюшкоў
многа было, і вернікаў,
і разабралі святую ваду
да апошняй кропелькі. На
ўспамін тае цаліцельнай
царквы, на пахвалу Міколу
Цудатворцу... – кажа
Надзея, родам з-пад
Святой Гары. І па-свойму
ўспамінае.

■ Дзецінства мое было цяж-
кое. Вродылася я в 1939
року в сылы Рогачы, Семятыц-
каго повіату. Було в нас 8 дыты:
мамы сын, тата дочка 13-летня
і в спульных шэстэро: 5 братув
і я шостая. У час ныкончоной
войны міла я штыры лет. Пры-
шовдохаты якісь войсковы і
сказаў до мамы: «Убірай дety
і выходіте з дома, бо дом будэ
спяляной, но шкоды дітей». Я
так тых слуов пырылякалась,
што на другой дэнь стала вэльмі
ёнкатысь. Ратовала мэнэ ма-

ма розмаітымі спосабамы, хто
чым радыв. Зачала я до школы
ходыты. Наўчыцелька спытае
мэнэ, а я ны дам рады сказаты,
а ўмію. Кілька раз так було, жэ
пані казала «Proszę przyjsć i na
tablicy napisać», а я з усмехом
іду і пышу. У трэцкой клясі пы-
рыстала я ёнкатысь, а то дзякуй
Святой Гары Грабарцы. Пшла
моя мама на піехото зо мною
на нуч і молілась. І молітва була
Богу ўгодна. І од тэй поры хоро-
шэ мні говорылось і спывалось.
Мімо што добрэ вучылась, тато
ны пустыв до школы. Кончы-
ла тылькі 5 кляс подставувкі.
Старшы браты пожынылісь і
оддылілісь. Молодшы два пушлі
на офіцэрскі школы. Наймолод-
шы выўчывся на інжынера в
копальні в Катовіцах.

А я осталась на господарці.
Баздо тяжко робыла. На тры-
найцатум рокові пушла ўчытысь
за кравчыху на зэзон зымовы.
Але тато пыв і для кравчыхі
по трох місяцях ны заплаыв,
сказав жэ ны даст ані гроша, а
кравчыха хотіла 500 злотых. І я
мусыла покінуты ўчытысь. Тогды
в нашому сылі робылі віныкы
по злотувці. Я рызала бэрэзыну,
кола ліса жыла. Мама троху по-
магала. І зрбыла пяцьсот штук,
і заплаыла кравчысі. Ходыла
на пехото до Семятыч два разы
двайцать пять кіломэтры, до
«Моды дамскей». У склепі цэн-

тымэтром мірала тое о шчо мі
ходыло. Робыла выкроі з папэру.
Поролла рукавы, ногавыці старыі і
так наўчылась, жэ до дзісь ішчэ
потроху шыю, мімо жэ маю 78
руок од мая.

Мімо трудного моёго дзецінства
ныгды з плачом мэнэ ныхто нэ
бачыв. В паненстве поводзэння
мні ны браковало, но дала до
вядомосьці, жэ ў своей парафіі
замуж ны пуйду. Повуд в моіх
мыслях був такі, жэ ны бу-
дэ тато прыходыв до зятя на
пувлітра, а я ны буду бульш на
вудку робыла. Так постановыла.
На вісілях барздо мнуго була, бо
мамы і тата родня була выліка. Я
була барздо одважна, вісёла. Як
коровая зачнут дыліты в тракце
вісіля, то я з дружкамы каждому
якуюсь прыпевку заспываю. І так
сталось. В 1952 року была на
вісілю і так сподобалась одним
людём, што прывызлі свого ку-
зына. Два спотканя було з ім, а
на трэтім прыйіхав на дывоснубы
з роднёю. Тато бачыт жэ то на-
правду доходыт до вісіля, взяв
кія і павыганяв всіх з хаты. Но
он постановыв, жэ муй батько
ны мусіт вісіля робыты і спытав
мэнэ: «Ежэлі я тобі сподобав-
ся, то дай свое данэ і прывызу
мэтрыкі». І на чэтвэртэ споткане
взялі мы цывільны, а на пятым
цэркевны за два тыжні.

Вышла я замуж за барздо
прыстойного **Міколая**. Прожылі

сорок два лет. Був старшы на дэсць лет. Мілы вspanялых трох дочок. Бардзо я була задоволёна, жэ выйшла за ёго. Шановалісь мы навзаем. Дочкі пывыходылі молододо замуж. Але сэрэдняя трэцій рок я умерла. Дождала я 9 внукув, одён згінув трагічне, а в тым роковы дождала 10 правнукув. Маю тры внучкі, у которых была на вісілю. Но выліка ружніца – давнышны вісіля мнуго цікавшы і трывалы – як зачнутся в суботу, то кончаюцца у другу суботу!

Як згану свое вісіле! Як до коровая прыіхав до хаты хлопэць на конёвы. Вун колісь хотів жэбы за ёго я вышла. Вун постановыв, жэ коло коровая зложыт нам жычэня. Затрымав коня коло стола, взяв друбны грошы і сыпав до талюрка і так говорыт: «Сыплю друбны грошы, жэбы булі вам діты хорошы!». Мы як молодые подяковалі, а маршалок укроів коровая, а брат даў пувлітра, бо тата браты ўспокоілі і свадьба одбулася так як повідна.

Жыце ны было латвэ, але ежэлі разам з мужом в згодзе, всё можо пэрэжыты. Я мужа ны маю ужэ семнайцэт лет, но одвагі і вэрвы мні ны бракуе. Жыву ужэ в Білостоці. У Нурцёвы заложыла була зэспул «Незабудкі», ужэ правэ 10 літ. Зоставыла зэспул, бо умэршыі дочкі дочка яко внучка зэ своїм мужом забралі мэнэ до мешканя, бо мелі вольнэ. Бардзо добрэ там чуюсь – на адном пентры, два покоі. Дякую Богу за внучку і ей мужа.

Да **Надзеі з Рагачоў**, цяпер з вуліцы Гаёвай у Беластоку, з цэлага квартала і горада прыходзяць людзі з адзеннем, да пашыву, да паправак. Нават для святароў прыходзіцца перашываць царкоўную апратку. І кожную хвіліну ідзе Надзея ў царкву Святога Духа, не прапусціць ні адной службы, дзякуй, Госпадзі, за здароўе, а неўзабаве будзе ёй 90 гадоў. Бо немагчыма ж без Бога... І збалелыя плечы ёй адгінае, і пакручаныя калісь далоні...

І з другой **Надзьяй**, з вуліцы Вейскай, **родам з Сацоў** Пухлаўскага прыходу, і яе апякункай Ёляй едзе у тое святое месца, куды пойдзем пасля абедні у Варварынскай царкве. Там на пляцы, парослым дзіўным зеллем, па якім ступаеш як па падушачцы, дзе стаіць крыж які ў падзяцы за вяртанне зроку паставілі яе будучаму мужу Мікалаю, іншыя крыжы, і новы, маленькі – хтосьці прынёс яго і паставіў нядаўна – ці мо гэта на пачатак новай святой горкі на Сямятыччыне? Молімся, да агароджы рыдаючы прытуляе галаву другая Надзея і шчыра дзякуе Госпаду і святому Міколу, яе слёзы шчодрa капаюць па агароджу і сухую зямлю ды пушыстую траўку. Да нас падыходзяць мужчыны са Старога Корніна, бацька і сын, і яны пра сваю царкву расказваюць, што цудамі стагоддзямі славіцца, і Надзея пра тую, што тут стаяла, і ад якой адыходзілі вылечаныя людзі, з верай, і пакідалі свае кулясы вакол царквы, бо станавіліся на ногі, бачылі, чулі...

Надзея родам з Рагачоў некалькі гадоў турбавалася, каб вярнуць памяць пра царкоўку святога Міколы і каб свяцілі там ваду.

Папярэдні настаяцель папракнуў яе: «Нашто варушыць даўніну!» А яна за тое, каб ушанаваць тую мінуўшчыну, вярнуць

памяць пра храм, у якім вернікам вярталася здароўе, ацаліць святое месца.

Можа і аднайсці той крыж, які ўпаў з купала, калі царкву разбіралі, і ўбіўся, цалкам увайшоў у зямлю. Тады чалавек, разбіраючы купал, упаў і забіўся.

Э, кажуць людзі, такія легенды! Ды калі пра тое не ўспамінаць, не казаць навуку вернікам ці пра тую ікону Святога Міколы, з уваскрэшанымі святым дзеткамі (ці недзе яшчэ такая ёсць?...), ці пра другую і іншыя цэрквы ў Мілейчычах – не вернецца памяць. Пра наша, пра праваслаўнае. Ратаваць трэба нашу памяць! Аднаўляць. Пра храмы ў Мілейчычах таксама, а і ўсю Сямятыччыну. Пра царкву святога Мікалая. Пад канец XIX стагоддзя тая царква была вельмі знішчаная. Літоўскі кансістарашэннем н-р 4347 ад 17 жніўня 1887 года даў дазвол на разбор храма. Утвар і царскія вароты загадаў перанесці ў Варварынскую царкву, а драўніну з разбору прызначыць на пячэнне прасфор.

Прыхаджане не згаджаліся каб разабраць старую царкву. У 1897 г. была яна прададзена на могільнікавую капліцу ў вёску Зубачы.

– Кажуць, што ўсе, хто меў дачыненне да разбору храма, памёр на працягу года. А ў царкву ў Зубачах ударыў пярун і яна пайшла з дымам, – кажа Надзея з Рагачоў. – Пляц па царкве застаўся пры мілейчыцкай парафіі. Пад царквой насупраць царскіх варот пахаваны бацюшка **Антон Духноўскі**. Легенда кажа, што святы Мікола явіўся на дубе. Калі той дуб сцялі, тут былі выбудавалі царкву, а на месцы, дзе рос дуб, паставілі крыж. А на месцы прастола былой царквы святога Мікалая стаць мураваны крыж, які быў пастаўлены маімі свёкрамі за вяртанне зроку майго будучага мужа Міколы. Добрага чалавека, мужа, шчырага праваслаўнага, дзякуй Госпаду за яго....

22 мая наступнага года на пляцы пасля царквы святога Мікалая будзе свяціцца вада. І давайце выкапаем глыбінную студню з добраі, святой вадой. Запрашаем да вяртання памяці пра нашы храмы і нашых людзей!

Міра Лукша
фота аўтаркі

Proces za chrześcijański gest

Jesienią 2021 roku mieszkańcy wsi i miasteczek przy granicy polsko-białoruskiej zaczęli spotykać na drogach, w lasach i na polach głodnych, spragnionych i zmęczonych ludzi. Nie wiedzieli, co się dzieje, ale widzieli ludzi w potrzebie, więc dawali im pić, karmili, dawali ciepłe okrycie. Tak podpowiadało serce i chrześcijańskie sumienie. Nikt nie zastanawiał się nad zawłościami geopolityki, liczył się drugi człowiek. Bywało tak, że spontanicznie, na grzybach czy na spacerze po lesie ludzie dzielili się z uchodźcami tym, co mieli przy sobie – herbatą i kanapką. Wiele osób zaangażowało się w pomoc humanitarną, która polega na tym, że nieśli do lasu zupę i wodę. Nie potrafili zasnąć ze świadomością, że tuż obok ktoś może właśnie słabnie z głodu lub pragnienia.

■ Tak czuła **Ewa Moroz-Keczyńska** z Nowego Berezowa. Ewa od lat działa na rzecz tutejszej społeczności, wspiera rozwój i zachowanie prawosławnego dziedzictwa. Ale za serce, jakie okazała bliźnim w potrzebie i za chrześcijański gest stanie przed sądem. Za pomoc, której udzieliła kurdyjskiej rodzinie z siedmiorgiem dzieci grozi jej nawet pięć lat więzienia.

Dziś doskonale wiemy, że to co zaczęło się w 2021 roku na granicy polsko-białoruskiej jest elementem brutalnej międzynarodowej polityki. Chodziło w niej o wywołanie kryzysu humanitarnego, związanego z otwarciem nowego korytarza migracyjnego dla tych, którzy uciekają od wojen i konfliktów z Bliskiego Wschodu.

Między Białorusią i Polską wytworzył się konflikt, ale mieszkańcy przygranicznych gmin nie byli jego stroną, podobnie jak nie byli jego stroną ci, którzy korzystając z okazji próbowali dostać się do lepszego świata.

Z perspektywy czasu widać raczej, że wszyscy stali się w tej sytuacji zakładnikami. Sytuacja humanitarna się pogarszała, w

lesie koczowali ludzie, wśród nich były ciężarne kobiety, całe rodziny z małymi dziećmi i starszymi osobami – dziadkami i babkami. Uwierzyli przemysłowcom, że czeka ich prosta podróż przez Białoruś do Unii Europejskiej.

Za tę wiarę zapłacili srogą karę. Na pograniczu polsko-białoruskim czekała na nich śmiertelna pułapka, zresztą śmierć szybko zaczęła zbierać krwawe żniwo. Ofiary kryzysu humanitarnego chowano na cmentarzach w naszym regionie. Wśród nich byli chrześcijanie wschodniego rytu, którzy na zawsze spoczęli na naszych prawosławnych *mohiłkach*.

Gdyby nie dobrzy ludzie i ich chrześcijańska postawa, ofiar byłoby więcej. Nie motywowała ich polityka, ich poglądy nie miały znaczenia. W telewizji słyszeli o wojnie hybrydowej, ale u siebie za płotem widzieli głodnych, wyziębionych ludzi, ostatnimi siłami trzymających się życia.

KARA ZA POMAGANIE

Chyba każdy z nas słyszał historię o tym, jak nawet funkcjonariusze różnych służb mundurowych,

wbrew rozkazom, starali się pomóc uchodźcom, choćby przekazując żywność i ciepłe okrycie. W dobrej wierze ludzie w niejednej podlaskiej wsi zapraszali uchodźców do swoich domów, by mogli się ogrzać i odpocząć. Robiły to nawet te osoby, których byśmy nigdy o to nie podejrzewali. A co dopiero Ewa Moroz-Keczyńska, którą Hajnówka i cała Hajnowszczyzna zna z jej działalności społecznej, pracy z młodzieżą, gotowości do wsparcia każdego, kto potrzebuje pomocy. I tego, że zawsze można na nią liczyć.

stwa? Prokuratura, stawiając taki zarzut, zrównała termos gorącej zupy z łapówką.

BIEŻENSTWO I WIECZNAJA PAMIĄĆ

Ewa Moroz-Keczyńska doskonale wie, co jest najpiękniejsze i najważniejsze w naszej niełatwej historii oraz wynikającej z niej tradycji. Wielokrotnie pracowała na rzecz jej zachowania i rozwoju. W 2015 roku to ona wymyśliła i doprowadziła do stworzenia dotyczącej bieżenstwa wystawy „Niezwykłe historie zwykłych ludzi”, zrealizowanej w Białowieskim Par-

spotkali po drodze: tych, którzy ich nakarmili, podali czystą wodę, gdy wokół jej tak brakowało, zapewnili schronienie. Tych, którzy wpuścili bieżenców do swoich domów, podzielili się tym, co mieli, pomogli stanąć na nogi.

Ewa wspierała też organizowany przez Stowarzyszenie Orthnet konkurs przywracania w prawosławnej społeczności pamięci o bieżenstwie „Jestem, bo wrócili”. Modyfikując to hasło można powiedzieć, że dzięki tym, którzy wyciągnęli pomocną dłoń do naszych przodków-bieżenców, my mogliśmy się po latach urodzić.

Bieżenstwo to nie jedyna historia tułaczki w prawosławnej podlaskiej pamięci. Dwadzieścia pięć lat później wielu naszych przodków usłyszało: uciekajcie, tu nie ma dla was miejsca. Wyganiano ich z własnych domów, rabowano, mordowano. I znów, pomocna dłoń była cenniejsza niż złoto. Kiedy naszej społeczności próbowano zabrać pamięć o tamtych tragicznych dniach i przez Hajnówkę szły marsze gloryfikujące zbrodnie Romualda Rajsa, ps. Bury, odpowiedzialnego za strzelanie do tutejszych prawosławnych, Ewa była jedną z osób, które się temu odważnie przeciwstawiły. Współorganizowała wydarzenie „Wiecznaja Pamięć”, czyli modlitwę w intencji ofiar – naszych przodków, modlitwę, która do dziś jednoczy okolicznych mieszkańców.

Ewa Moroz-Keczyńska angażuje się też w inicjatywy skierowane do młodszych mieszkańców regionu, dając im możliwości i przestrzeń do twórczego działania, budując nowoczesny etos Hajnówki i Hajnowszczyzny jako miejsc, w których warto budować swoje życie i gdzie warto wrócić po studiach.

Pomoc, jednoczenie ludzi, wspólpraca, budowanie lokalnej wspólnoty w oparciu o tradycję i pamięć, to znak rozpoznawczy Ewy. A do tego skromność. „Dla mnie to dług, który wyrasta z doświadczeń moich przodków, z wartości, w których zostałam wychowana. Niesienie

Teraz zasiądzie za to na ławie oskarżonych.

W styczniu w Hajnówce ruszy „proces pięciu”. Ewa Moroz-Keczyńska oraz cztery inne osoby oskarżono o to, że przekazując rodzinie z siódmką dzieci i towarzyszącemu im młodemu mężczyźnie jedzenie, picie, ubrania i szukając dla nich schronienia, ułatwili im pobyt w Polsce wbrew przepisom.

Według oskarżycieli, ich motywem miało być osiągnięcie korzyści osobistej, ale nie dla siebie, a dla osób, którym pomagali.

Czy zaspokojenie podstawowych potrzeb, niezbędnych do przeżycia, to rzeczywiście korzyść osobista, a więc motyw popełnienia przestęp-

ku Narodowym. Była ona częścią przywracania naszej pamięci zapomnianego wcześniej tematu.

Dzięki takim inicjatywom wielu wnuków i prawnuków bieżenców zaczęło odkrywać swoje korzenie i dziedzictwo naszych ziem. Dowiadywali się, że sto lat temu, uciekając przed frontem I wojny światowej, nasi przodkowie porzucali swoje domy i gospodarstwa z lęku przed wojną i wyruszyli w głąb Imperium Rosyjskiego, w nieznaną. Wielu bieżenców tej wędrówki nie przetrwało, ich prochy spoczęły w nieoznakowanych mogiłach wzdłuż trasy przemarszu. Ogromna część z nas jest potomkami tych, którym udało się przeżyć i wrócić. Była w tym często zasługa ludzi, których

pomocy osobom w potrzebie, słabym i bezbronnym było dla mnie odpowiedzią na traumy, które nasi przodkowie przeszli” – mówi często, pytana, skąd ma tyle sił i energii, by pochylić się nad krzywdą każdego człowieka.

Jak nie pomóc rodzinie z siódmką dzieci?

Ewa, podobnie jak inni mieszkańcy Podlasia, zwłaszcza z okolic Puszczy Białowieskiej, patrząc na krzywdę i cierpienie niewinnych ludzi, nie zamierzała wpisywać się w geopolityczne gry możliwych tego świata. Wszyscy oni kierowali się odruchem serca, wartościami, w których zostali wychowani. Pomagali nie politykom, a ludziom, którzy wpadli w śmiertelną pułapkę i stali się zakładnikami geopolityki. Jak więc miała nie ruszyć na pomoc, gdy w lesie znalazło się tyle potrzebujących ludzi? Jak można nie nakarmić rodziny z siedmiorgiem przestraszonych i wycieńczonych dzieci? Każdy z nas postąpiłby tak samo, dlatego każdy z nas mógłby dzisiaj siedzieć na ławie oskarżonych.

Aneta Prymaka-Oniszk
fot. Paulina Siegień

Melodia zapisana we wspomnieniach

31 sierpnia w Białymstoku odbył się spacer poświęcony Alicji Szataginowej. Jego organizatorem był Białostocki Ośrodek Kultury / Centrum Ludwika Zamenhofs. W świat nauczycielki muzyki i dawnego Białegostoku uczestników wprowadziły przewodniczki – Iwona Zinkiewicz i Joanna Radziszewska.

Zaczelśmy od kamienicy przy ulicy Parkowej 6, gdzie obecnie mieści się klinika ginekologiczno-położnicza. Dom zbudował w 1900 roku inżynier **Hubert Wille**, nadzorca hal fabrycznych w pobliskiej fabryce Beckera. Tu prawie przez całe życie mieszkała jego jedyna córka, **Alicja Szataginowa**. Tu przez wiele lat dzieci przychodziły do niej na prywatne lekcje muzyki. Alicja całe swoje życie poświęciła właśnie muzyce, bowiem jej życie osobiste nie do końca się ułożyło.

Spacer prowadził przez ulice Świętojańską, Mickiewicza, Kilińskiego, Sienkiewicza i zakończył na Warszawskiej w Centrum Ludwika Zamenhofs kuratorskim oprowa-

dzeniem po wystawie „Melodia z dźwięków i wspomnień. Mikrohistoria Alicji Szataginowej”.

Podczas prezentacji nawiązywano do wielu wątków i wydarzeń na przeciągu prawie całego XX wieku. Było o czasach, gdy Białystok nazywano „Manchesterem północy”, czyli o fabrykach i fabrykantach, po których pamiątką dla przykładu jest dzisiejsza Galeria Alfa. O Kolonii Urzędniczej z okresu międzywojennego z ulicy Świętojańskiej. Także o dawnej fotografii i fotografach, którzy swoje atelier mieli w Białymstoku. Oczywiście najwięcej o muzyce, jej nauczaniu i ogólnie życiu kulturalnym miasta.

Przeplatało się wiele wątków wielokulturowości dawnego Bia-

Zdjęcie młodej Alicji Szataginowej
Uczestnicy spaceru

XX wieku przy ulicy Elektrycznej 3. Dziś jest tam parking dla samochodów.

Brat Emilii Wille był żonaty z **Elżbietą** (Lizą). Mieli syna **Eugeniusza**, którego potomkowie do dziś mieszkają w Białymstoku. Elżbieta miała siostrę **Marię Lavrow**, która z synem wyjechała z Białegostoku najprawdopodobniej w 1915 roku. Mieszkała w Rosji, potem na Ukrainie. Z ulicy Elektrycznej 3 w Białymstoku Liza wysłała list do siostry za wschodnią granicą. Do dziś list ten jest w zbiorach praprawnuka Marii

Lavrowej, która obecnie mieszka w Poznaniu.

Na cmentarzu prawosławnym w Białymstoku przy ulicy Wysockiego odnajdziemy grób Alicji Szataginowej i rodziny Lavrowych czy Werdonich. Warto pamiętać, że przez lata przeplatały się w Białymstoku losy katolików, prawosławnych, ewangelików i Żydów. Ludzie żyli ze sobą, obok siebie i starali się jakoś funkcjonować w sposób pokojowy. Co wychodziło raz lepiej, raz gorzej.

Iwona Zinkiewicz
fot. autorka, archiwum CLZ

łegostoku. Wątków nie zawsze świadczących o pokojowym współistnieniu różnych narodowości i religii.

Ciekawą rzeczą jest to, że do dziś w Białymstoku mieszkają krewni Alicji. Jest to rodzina **Werdonich**. Matka Alicji **Emilia Wille** była z domu Werdoni. Rodzina ta najprawdopodobniej osiedliła się na początku XIX wieku przy ulicy Mieszcząńskiej (dziś Elektrycznej), kiedy to Białystok był pod zaborem pruskim i należał do Prus Nowoschodnich.

Dom rodziny Werdonich stał jeszcze do lat siedemdziesiątych

Sami o Sobie. Miesięcznik społeczno-kulturalny. Nieodpłatny dodatek do Przeglądu Prawosławnego
Współfinansowany ze środków Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji
oraz Fundacji im. Księcia Konstantego Ostrońskiego
ISSN 1899-9018 Nr indeksu 371416

Wydawca: Fundacja im. Księcia Konstantego Ostrońskiego
Redaguje zespół: Andrzej Charyło (sekretarz redakcji), Eugeniusz Czykwini (redaktor naczelny)
Doroteusz Fionik, Natalia Klimuk, Ałła Matreńczyk, Anna Petrovska
Anna Radziukiewicz (zastępca redaktora naczelnego), Dorota Wysocka
Opracowanie graficzne: Dorota Wysocka
Skład komputerowy: Halina Kierdelewicz

Adres redakcji: 15-399 Białystok, ul. Składowa 9; tel./fax (0048 – kier. z zagranicy) 85 742 18 57
e-mail: redakcja@przegladprawoslawnny.pl; www.przegladprawoslawnny.pl

Publikacja wyraża jedynie poglądy autora/-ów i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Публикация выражает лем погляды автора/-ів і не может быти ідентифікувана з офіційальним становиском Міністра Внутрішніх Справ і Адміністрації. Публикация выражает только точку зрения автора/-ов и не может быть отождествлена с официальной позицией министра внутренних дел и администрации. Публикация виражаєт лише точку зору автора/-ів і не может ототожнюватися з офіційною позицією Міністра внутрішніх справ і адміністрації. Публикация выказвает только меркаванні аўтара/-аў і не может быць ідэнтфікавана з афіцыйнай пазіцыяй Міністра Унутраных Спраў і Адміністрацыі.